

- охорона пам'яток. Збірник наукових статей. Вип. XVI. – Харків: Майдан, 2021. С.704–740.
5. Капко С.М. Епістолярія Олександра Юренка у науковому архіві Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського *Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Збірник наукових статей. Вип. XVI.* – Харків: Майдан, 2021. С.332–354
 6. Коляструк О. А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності // <http://history.org.ua/JournALL/journal/2008/2/13.pdf>
 7. НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Ф.15. – Справи 1 – 439.
 8. НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Ф.15. – Спр. 140. – Арк. 101.
 9. Фонди ПКМ ВК-77720, Д-9877 (Лист від 18 березня 1935 р.)
 10. Фонди ПКМ ВК-77731, Д-9888 (Лист від 27 лютого 1936 р.)
 11. Фонди ПКМ ВК-77732, Д-9889 (Лист від 24 травня 1936 р.)
 12. Фонди ПКМ ВК-77746, Д-9903 (Лист від 7 березня 1938 р.)
 13. Фонди ПКМ ВК-77762, Д-9919 (Лист від 13 листопада 1939 р.)
 14. Шумейко Н. М. Документальна спадщина Олесь Гончара у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського *Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Збірник наукових статей. Вип. XIII.* – Полтава: Дивосвіт, 2018. С. 415–443.
 15. Юренко Ю. О. Друзі письменники. – Полтава: Полімет, 2002. 212 с.

Світлана МАРТИНОВА

*старший науковий співробітник,
відділ-музей «Літературне Придніпров'я» Дніпропетровського
національного історичного музею імені Д. І. Яворницького.
м. Дніпро, Україна*

ОСМИСЛЕННЯ ПОСТАТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

В ЦИКЛІ РАДІОПЕРЕДАЧ «НА ПОЛІ СЛОВА» НАТАЛКИ НІКУЛІНОЇ

Небуденністю таланту виділяється в українській літературі постать Наталки Нікуліної (1947 – 1997). Її творчий внесок як поетки, журналістки, науковиці в культуру Придніпров'я незаперечний. Та якщо поетичний доробок Нікуліної, відзначений літературними преміями ім. Дмитра Яворницького та

Павла Тичини, відомий широкому загалу, про нього написано достатньо статей, як її колег по перу, так і науковців, то літературно-критичні та мистецтвознавчі праці Нікуліної досі залишаються поза увагою. Читаючи їх можна відчутти високу освіченість і ерудованість авторки, її дослідницьку доскіпливість, точність, скрупульозність у вивченні матеріалу, уміння розкрити індивідуальність митця.

Тримаючи в полі аналітичного зору безліч біографічних, творчих, культурно-історичних фактів, пов'язаних з літературно-мистецьким життям Придніпров'я, вона уміє виділити найголовніші, знакові постаті і події в його історії, крізь призму яких культура і література краю постають як багаті, розмаїті і самобутні. Це особливо відчувається в циклі радіопередач «На полі Слова», який Наталка Нікуліна як кандидат філологічних наук вела на Дніпропетровському обласному радіо.

В архіві музею «Літературне Придніпров'я» зберігаються аудіозаписи на магнітних носіях (касетах) передач Нікуліної. Автору тез довелося, прослухавши кожну з них, створити текстовий варіант передач і упорядкувати книгу «Літературно - критичні етюди Наталки Нікуліної». (Підготовлена до друку у видавництві «Дніпрокнига» у 2007 р., вона видана не була).

Одним із розділів книги стали виступи Нікуліної, її роздуми, бесіди про літературу краю з циклу «На полі Слова». Ці матеріали й стали джерельною базою для підготовки пропонованих тез.

Цикл радіопередач «На полі слова» був заснований Дніпропетровською організацією Спілки письменників України та обласним радіо у 1995 році. Початок 1990-х рр. у культурі Придніпров'я був періодом відтворення історичної пам'яті, що супроводжувався реабілітацією: чесних імен жертв репресій, забутих імен діячів культури, «небажаних» творів української літератури, української мови, як мови мистецтва, національних мотивів у творчості. То ж і метою циклу «На полі Слова» було розповісти слухачам про письменство нашого краю, відкриваючи невисвітлені сторінки його історії, маловідомі імена та твори.

Олесю Гончару, якого Нікуліна називала «будівничим духу української нації», а його романи й повісті, його «неперевершені, блискучо сотворені новели» – «справжніми символами національного буття, найвищими виявами національного духу», присвячено декілька передач. Ці передачі Нікуліна називала лише спробами осмислення непроминуцості творчості Гончара.

Особливо цікавими видаються спогади письменника - фантаста Віктора Савченка про роман «Собор» у передачі «Іще стоять собори вільних душ».

За думкою Віктора Савченка, «Собор» є першим українським соціальним романом, що став бестселером. Роман спершу вийшов у журналі «Вітчизна», а незабаром масовим тиражем у серії «Романи й повісті» у видавництві «Дніпро». Творча інтелігенція міста, знайома з журнальною публікацією «Собору», купувала по кілька примірників книги для знайомих і близьких. В героях пізнавали прототипи з верхівки партійної влади. А прізвище «Лобода», носієм якого був реальний функціонер обкому, стало символом. Саме ця обставина та особисті амбіції каталізували подальші події навколо «Собору» на Дніпропетровщині.

У притаманній Віктору Савченку манері, він зізнається: «Після прочитання «Собору» я немовби побував у химерному задзеркаллі, де ліве є правим, а праве лівим. У тому задзеркаллі духовні цінності набуті усім розвитком людини перекреслювались і натомість культивувалася мораль антисвіту з декларованими чеснотами. У цьому задзеркаллі найсвятіше – любов до свого роду проголошувалась злочином, а такі поняття як честь, совість, гідність набували протилежного значення. Ніхто Вас не засудить, коли ви спровадите свого батька до богодільні, якщо ж ви зруйнували храм, то за це вам належить підвищення по службі. У тому антисвіті народилися і вирости цілі покоління. Для багатьох антижиття стало нормою. І ось з'являється твір, прочитавши який людина побачила себе і світ у якому вона жила немовби з іншого нормального виміру. Цього прагнув Майстер, тобто Гончар».

Завершуючи роздуми про творчість письменника, Савченко доходить висновку, що «Гончар належить до небагатьох із письменників радянської доби, твори якого будуть видаватися, перевидаватися і вивчатися після його смерті. Тому що він був правдивий у всьому». «Гуманізм високого ґатунку, гончарева романтика, – це буде тримать його твори вічно», – говорить Савченко.

Літературознавець, літературний критик, викладач кафедри української літератури Дніпропетровського державного університету Леонід Сахно у тій же передачі говорив про численні зв'язки Дніпропетровського університету з Олесем Гончарем. Саме цей вуз вперше в Україні у 1964р. провів республіканську конференцію, присвячену творчості письменника. Леонід Сахно говорив про необхідність написання наукової біографії О. Гончара, над якою працює університет, про рішення кафедри української літератури університету з метою увіковічення пам'яті свого випускника, колишнього аспіранта кафедри, почесного доктора філологічних наук Дніпропетровського університету Олесь Терентійовича Гончара впровадити щорічно в день його народження – наукові

читання, куди будуть запрошені науковці різних країн, письменники і журналісти.

Віктор Корж у передачі «Дума про майстра» згадував про даровані долею хвилини спілкування з Олесем Гончарем. Перше таке спілкування відбулося у 1968 році, коли Корж разом із товаришем Гончара Сергієм Завгороднім був запрошений на святкування 50-річного ювілею Гончара. У дарунок від обласної письменницької організації було замовлено художнику Георгію Чернявському картину будинку в Ломівці, де, живучи у своєї сестри Олександри Сиви і навчаючись у Дніпропетровському університеті, Гончар писав трилогію „Прапорonosці”. Корж вирішив подарувати Гончару пісню про героїню роману „Собор” Єлку, образ якої чимось нагадував йому Гафійку з „Fata Morgana” Михайла Коцюбинського – «така ж золотава і щиросерда, як бджілка». Музику до пісні написав самодіяльний композитор Олександр Бузький. «Він дбайливо виписав нотний клавір пісні, кілька разів проспівав мені – говорить Корж, – вона здалася мені мелодійною і довершеною».

Сьогодні нотна партитура з текстом зберігається у фондах Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І.Яворницького. Текст пісні Корж прочитав за святковим столом у присутності „хрестоматійних” майстрів літератури – Андрія Головка, Миколи Бажана, Михайла Стельмаха, «суворих поціновувачів поезії» – Леоніда Новиченка, Дмитра Павличка, Ростислава Братуня, Івана Виргана і ще багатьох гостей званого вечора. «Читаючи їх, звичайно, хвилювався, чи сподобається ювіляру мій щирий дарунок, і по тому, як він по-батьківськи приобняв мене, коли я вручав йому клавір пісні, зрозумів, що торкнувся струн душі його, бо у своїй прозі він залишався поетом, варто лиш вслухатися в ритмомелодику його мальовничої прози».

Віктор Корж згадував як опікувався Олесь Гончар літературою Придніпров'я, говорив про його роль у розгортанні літературного життя в краї, про присутність Гончара у творчій долі цілого ряду письменників, які завдячували Гончару «уроками письменницької майстерності, громадянської мужності, людяності, порядності й відповідального ставлення до слова».

Корж згадав і передмову до «Людини і зброї», яку Олесь Гончар написав спеціально для регіонального видавництва «Промінь», яке готувало роман до видання. Книга побачила світ у 1989р. У ній знаходимо цікавий епізод про перебазування бійців після Маріупольського «виздоровбату» у район Новомосковська, де «вперше в сутіні темряви, як щось фантастично прекрасне», відкрився майбутньому письменнику Олесю Гончару «славнозвісний козачий

собор. Мовби озвався до бійців самий творчий геній народу, героїчна й багатостраждальна наша історія» [1, С.4]. Сьогодні цей рукопис з численними авторськими правками зберігається у фондах Дніпропетровського національного історичного музею.

Постать Олесь Гончара неодноразово згадувалася у циклі «На полі Слова». Розмаїтий матеріал, що дозволяє залучати формат радіопередач, надав неабияких можливостей всебічного висвітлення небуденної творчої особистості майстра. Живі голоси письменників, їх спогади про Гончара, роздуми про його роль у розвитку літературного процесу в краї, включення у канву передач фрагментів мемуарної прози Сергія Завгороднього, віршів Віктора Коржа, Наталки Нікуліної, уривків з роману «Собор», поданих в акторському виконанні акторами театру ім. Т.Г.Шевченка, – все це складає і зараз безперечну цінність цих передач.

Цикл «На полі Слова» не єдиний напрямок осмислення Нікуліною постаті й творчості О.Гончара. Добре відома її робота «Степ Олесь Гончара», її роздуми над книгою “Високоліття” – «Високих літ, високий лет», її поезії, присвячені видатному майстру. Однак це тема окремої розмови, яка має торкатися літературно - критичного доробку літературознавиці Наталки Нікуліної.

Список використаних джерел

1. Гончар Олесь. Слово до уважного читача. 1988. Рукопис. Фонди ДНІМ. КП-168001/АФС-1347. 8с.
2. Нікуліна Наталка. Літературно-критичні етюди. Дніпропетровськ, 2008 /Упорядкування, передмова Мартинова С. 400с. Машинопис.

